

Кандрашова Л.І.**УДК 378.1:[37.011.32:159.923]****ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ Й СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ В АГРАРНИХ ВНЗ**

Актуальність дослідження. Розвиток сучасного суспільства, постійні зміни на ринку праці, переоцінка цінностей у професійній сфері – все це потребує вміння адаптуватися до змін життя і вимог соціального середовища. Перед науково-педагогічними працівниками аграрних ВНЗ стає гостра проблема у формуванні і розвитку вмінь сучасного студента-аграрія, майбутнього фахівця АПК швидко та професійно пристосовуватись до змін ринку праці.

У ВНЗ адаптація пов'язана зі включенням студентів, вчорашніх абітурієнтів, у нові умови, що виходять за межі їх звичного способу життя. Причому поняття «адаптація студентів» носить конкретний характер і означає насамперед саме пристосування особистості, особистісних властивостей і якостей до конкретних умов даного ВНЗ.

Адаптація - процес, по-перше, безперервний, тому що не припиняється ні на один день, а по-друге, мінливий, оскільки навіть протягом одного дня відбувається перехід у найрізноманітніші сфери: діяльність, спілкування, самосвідомість. Нарешті адаптація включає і своєрідне звикання, визнання тих необхідних змін, які відбуваються у самосвідомості особистості в процесі освоєння нових видів діяльності і спілкування. Один індивід у меншій мірі, інший – більшою мірою, але все ж обов'язково приходиться до усвідомлення цих змін. Очевидно, до цього треба звикнути, адаптуватися. [1].

Професійна адаптація, будучи однією з найбільш значущих складових соціальної адаптації, являє собою процес входження особистості у професію, процес звикання до професійних умов і вимог, до структури і змісту професійної діяльності, до певної професійної групи. Причому успішною професійну адаптацію можна вважати лише в тому випадку, якщо людина не тільки засвоїла певні професійні норми, а й отримала можливості для самореалізації, для творчості й саморозвитку. Професійна адаптація виступає важливим складовим елементом системи підготовки кадрів, є регулятором зв'язку між системою освіти і практичною діяльністю.

Важливе значення для формування професійних якостей і життєвої траєкторії майбутнього фахівця АПК має професійне середовище. Однак, розташування більшості сучасних сільськогосподарських ВНЗ - найважливіших інститутів соціалізації, у великих містах не сприяє формуванню професійної ідентичності студентів з аграрним виробництвом.

У зв'язку з цим цілком очевидне прагнення більшості випускників будувати професійну кар'єру в місті. Життя і робота в місті для випускників аграрних ВНЗ має ряд переваг, це, насамперед, широкий вибір професій на ринку праці, перспективи кар'єрного зростання, більш високий рівень доходів, більш комфортні умови життя і т. д. При цьому абсолютна більшість випускників влаштовується працювати не за своєю спеціальністю, що призводить до девальвації знань, отриманих студентами в сільськогосподарському ВНЗ і безповоротної втрати для села молодих фахівців.

Сукупність перерахованих вище факторів ставить працю в сільському господарстві в розряд непрестижних напрямків професійної діяльності серед молоді, що неодмінно призводить до відхилення у процесі професійної соціалізації студентів в аграрних ВНЗ, яке на сьогоднішній день носить виражений кризовий характер.

Проблема небажання працювати в сільській місцевості за фахом дійсно існує.

Нами проведено анкетування студентів 1 курсу агрономічного факультету ПФ НУБіП України «КАТУ». Метою даної анкети є визначення адаптованості студентів до професійної діяльності на даному етапі навчання. В анкетуванні взяло участь 30 студентів. На питання анкети, які причини спонукали Вас обрати майбутню професію агронома у ПФ НУБіП України «КАТУ» відповідно 10 студентів - (33%) із 30, що обрали саме цю професію за порадою батьків. На питання, які оцінки Ви отримуєте на іспитах з фахових дисциплін, 22 - (73%) студента відзначили, що самі різні оцінки, 8 - (26,6%) - як правило, «п'ятірки» і «четвірки». Питання, якщо б Вам довелося знову вибирати, чи обрали б Ви знову професію агронома, 15 - (50%) студентів відповіли, що вони знову б обрали професію агронома, 15 - (50%) - не обрали б. На питання, що Ви думаєте робити після закінчення нашого університету, 6 - (20%) студентів відповіли, що будуть влаштовуватися на роботу за фахом, 9 - (30%) студентів планують продовжувати освіту в магістратурі, 14 - (46,6%) студентів будуть влаштовуватися на роботу не обов'язково за спеціальністю, 1 - (3%) спробують організувати власну справу (не пов'язану з отриманою спеціальністю). На питання, що Вам допомагає адаптуватися до обраної професії, 11 - (36,6%) студентів відповіли, що виробнича практика, 16 (53%) студентів відзначили лекції та практичні заняття, 2 - (6%) - високий професійний рівень викладання. На питання, чи плануєте Ви працювати за спеціальністю, 16 - (53%) студентів відповіли, що хочуть працювати за спеціальністю, але в міській місцевості, 14 - (47%) - хочуть працювати в сільській місцевості. І на останнє запитання анкети, після закінчення ВНЗ в якій структурі Ви плануєте працювати, 12 - (40%) студентів відзначили, що в державній (за фахом), 10 - (33%) - у комерційній (за фахом) і 8 - (26,6%) студентів планують працювати не за фахом.

Аналізуючи анкету, можна зробити такі висновки:

1. Вибір професії зумовлений у більшості студентів агрономічного факультету не самостійним рішенням.

2. Успішність студентів – майбутніх агрономів на середньому рівні.

3. При можливості обрати професію ще раз думки розділилися 50/50.

4. Адаптація до професійної діяльності агронома у більшості студентів під час навчання у ВНЗ обумовлена:

- лекціями, практиками та семінарськими заняттями;
- виробничою практикою;

5. Після закінчення ВНЗ більша частина студентів (53%) планують працювати в міській місцевості.

Розглядаючи професійну адаптацію, Єгорова Л.Є. виділяє три етапи, особливе місце займає (другий) вузівський етап, який потребує вивчення, бо адаптація майбутніх агрономів ще не вивчалася взагалі.

За твердженням Єгорової Л.Є.[2], професійна адаптація являє собою досить тривалий процес, що є результатом цілеспрямованої діяльності середньої школи, ВНЗ і виробничих колективів, у яких працюють молоді фахівці після закінчення інституту. Отже, можна виділити три взаємопов'язаних і взаємообумовлених етапи професійної адаптації:

- довузівський - пов'язаний з професійною орієнтацією. На цьому етапі відбувається знайомство зі світом професій, визначення сфери майбутньої професійної діяльності, виявлення мотивації, схильностей, особистісних якостей, передумов до обрання професії;

- вузівський - етап професійної підготовки. Здійснюється формування і коригування професійної орієнтації, розвиток професійних умінь і навичок, якостей особистості, затребуваних професією, становлення і розвиток професійної самосвідомості та ін;

- післявузівський - етап трудової діяльності. На цьому етапі молодий фахівець пристосовується до умов діяльності, колективу, нового соціального статусу, тобто відбувається професійне й особистісне «входження» у трудову діяльність, реалізація особистісного і професійного потенціалу фахівця.

Таким чином, професійна адаптація є важливою ланкою для виконання роботи; освоєння професії, її специфіки, набуття професійних навичок, достатніх для якісного виконання обов'язків, розвиток стійкого позитивного ставлення до своєї професії. Професійна адаптація може ускладнитися незадоволеністю результатами навчання, втратою звичного статусу в групі однолітків, сумнівами у правильності вибору майбутньої професії, що може призвести до різноманітних стресів, нервового виснаження, стомлюваності, а в результаті - до дезадаптації, яка проявляється в деформації системи внутрішньої регуляції, порушення референтних орієнтацій і відхилень у самореалізації особистості. Професійна адаптація виявляється в оволодінні професійними навичками й уміннями, у формуванні деяких професійно необхідних якостей особистості, у розвитку стійкого позитивного ставлення працівника до своєї професії.

Отже, професійна адаптація відіграє велику роль у ситуації входження в організацію роботи майбутнього фахівця, коли є в основному теоретичне уявлення про те, як відбувається робочий процес.

Розкриваючи поняття адаптації, неможливо її відокремлювати від соціалізації. У найзагальнішому виді під соціалізацією розуміється та частина процесу становлення особистості, у ході якої формуються найбільш загальні, поширені, стійкі риси особистості. Якщо бути точними, то під соціалізацією особистості розуміється процес засвоєння й активного відтворення індивідумом суспільного досвіду, у результаті якого він стає особистістю і набуває необхідні для життя серед людей знання, вміння, навички і звички[1, с.338].

З цього визначення можна зробити висновок, що соціалізація особистості являє собою процес засвоєння й активного відтворення людиною соціального досвіду, людських відносин, соціальних норм поведінки, необхідних для продуктивної взаємодії з іншими людьми. Якщо розглядати сфери соціалізації особистості, то можна їх уявити у вигляді схеми.

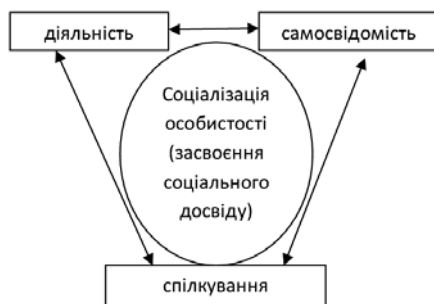


Рис. 1. Сфери соціалізації особистості

Тут під діяльністю ми розуміємо внутрішню (психічну) і зовнішню (фізичну) активність людини. Під самосвідомістю - «Я-концепція» стійке уявлення індивіда про самого себе, на підставі якого він будує свої відносини з людьми, інакше кажучи, самосвідомість - це образ себе і ставлення до себе. І нарешті третя сфера соціалізації особистості - спілкування. У цій системі під спілкуванням ми розуміємо складний і багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми [3, с.18-19].

Говорячи про професійну соціалізацію, можна сказати, що вона виражається у певному рівні оволодіння професійними навичками й уміннями.

На рубежі XIX і XX століть соціологами вперше приділяється увага проблемі професійної соціалізації

Значний внесок у розвиток теорії професійної соціалізації вніс Парсонс Т. [4]. Автор у своїй теорії розглядає цей процес як енергетичну взаємодію особистості з навколишнім середовищем, як повну інтеграцію особистості у соціальну систему шляхом пристосування.

Із сучасних дослідників професійної соціалізації слід зазначити Перінську Н.А.[5], яка визначає специфіку професійної соціалізації молоді в прикордонному стані індивіда між первинною і вторинною стадіями соціалізації, що неодмінно призводить до протиріччя між спочатку зосвоєними в сім'ї, школі, інституті соціальними практиками і новим професійним середовищем.

Соціалізація визнається успішною, коли особистість освоює схвалювані в даному соціумі соціальні цінності, ролі, норми і зразки поведінки.

Слід зазначити, що процес соціалізації зовсім не зводиться до пасивного засвоєння індивідом соціальних ролей і цінностей, навпаки, сама особистість також виступає активним учасником цього процесу. Сучасні дослідники, в їх числі і А. І. Ковальова[6, с.15-16], розглядають соціалізацію саме як двосторонній процес.

У зв'язку з різноманітністю форм і механізмів процесу соціалізації, а також враховуючи непрямолінійність і специфіку цього процесу як для окремих індивідів, так і для соціальних груп, доцільно при оцінці ефективності цього процесу виділити ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, що визначають результативність професійної соціалізації студентів аграрних ВНЗ.

Сформовані на цій стадії соціальні цінності і норми накладають відбиток на подальший розвиток особистості, у тому числі й на професійний вибір. Тому важливо при оцінці успішності професійної соціалізації студентів аграрних ВНЗ звернутися до аналізу якісного складу студентської молоді сільськогосподарських ВНЗ, а також до їх мотиваційного потенціалу. У зв'язку з цим ми виділяємо ряд проблем, властивих сучасним аграрним ВНЗ: зміна якісного складу абітурієнтів, а саме - зростання кількості абітурієнтів з числа мешканців села і суттєве збільшення питомої ваги дівчат серед загальної кількості студентів. При цьому основними мотивами вибору ВНЗ такими абітурієнтами, як правило, є аж ніяк не любов до землі, тварин, і в цілому до природи, а ряд інших причин. Серед них невисокий конкурс і невеликий прохідний бал, низька вартість навчання, близькість розташування навчального закладу з місцем проживання, відстрочка від служби в армії і т. д. Частка ж сільських абітурієнтів постійно скорочується, що зумовлено більш низьким рівнем довузівської підготовки в сільських школах, зменшенням обласних цільових напрямків та пілг при вступі до ВНЗ, а також падінням престижу сільської праці для молодих селян.

На наш погляд, поняття «соціалізація» - це глобальний процес, який відбувається з особистістю, це цілісне надбання, що містить мотиваційні і вольові компоненти.

Таким чином, для успішної професійної адаптації й соціалізації студента-аграрія ВНЗ необхідне:

- самостійне входження у навчально-професійне середовище;
- адекватні відносини між особистістю та суспільством;
- вміння користуватися набутими професійними знаннями й уміннями;
- педагогічні умови, які б сприяли розвитку й результативності цих складних проц.

Джерела та література:

1. Андреева Г. А. Социальная психология / Г. А. Андреева. – М., 1990. – С. 338.
2. Егорова Л. Г. Методические указания по социальной и профессиональной адаптации студентов в техническом вузе / Л. Г. Егорова. – Казань : КХТИ, 1983. – 48с.
3. Батаршев А. В. Диагностика способностей к общению / А. В. Батаршев. – СПб. : Питер, 2006. – 176 с. : ил. – (Практическая психология).
4. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М. : Знание, 1998. – 286 с.
5. Перинская Н. А. Социальная идентичность как результат профессиональной социализации / Н. А. Перинская // Социологический сборник / Ин-т молодежи. – М. : Социум, 1998. – Вып. 4. – С. 36-40.
6. Ковалева А. И. Концепция социализации молодежи: нормы, отклонения, социализационная траектория / А. И. Ковалева // Социологические исследования. – 2003. – № 1. – 21 с.